

Utbildningsutskottets betänkande

1978/79: 14

med anledning av motioner om maskinförarutbildning i gymnasieskolan

Motionerna

1977/78: 1177 av Iris Mårtensson m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen uppdrar till skolöverstyrelsen att inom gymnasieskolans ram starta försöksverksamhet med maskinförarutbildning inom skogs- och byggnadsbranschen och att försöksverksamheten förläggs till Ljusdal,

1977/78: 1199 av Olle Östrand m. fl. (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller att åtgärder vidtas i syfte att starta försöksverksamhet med maskinförarutbildning inom byggnads- och anläggningsbranschen i enlighet med vad som anges i motionen,

1977/78: 1545 av Olle Eriksson (c) och Elver Jonsson (fp) vari yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen begära att försöksverksamhet med maskinförarutbildning inom gymnasieskolan startas på lämplig ort,

1977/78: 1558 av Johan Olsson m. fl. (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär prövning av att försöksverksamheten med utbildning för maskinförare påbörjas vid skogsbruks/gymnasieskolan i Ljusdal.

Traktorkort och maskinförarbevis

Motorredskap är enligt 4 § körkortsförordningen (1977: 722) ett motordrivet fordon, som är inrättat huvudsakligen som arbetsredskap och som är konstruerat för en hastighet av högst 30 kilometer i timmen och endast med svårighet kan ändras till högre hastighet.

Beträffande förande av motorredskap stadgas i 4 § körkortslagen (1977: 477):

Traktor som är försedd med gummihjul eller motorredskap får föras på väg endast av den som har körkort eller traktorkort.

Utan hinder av första stycket får traktor eller motorredskap föras tillfälligt utan körkort eller traktorkort kortare sträcka på väg vid färd till eller från arbetsplats eller mellan en gårds ägor eller för liknande ändamål.

Vid ansökan hos länsstyrelse om traktorkort skall sökanden ge in bevis om godkänt förarprov. Förarprov består enligt 53 § körkortsförordningen av förhör och avläggs inför den som statens trafiksäkerhetsverk har förordnat därtill eller inför sådan lärare i gymnasieskolan som ger utbildning för avläggande av förarprov.

Vissa arbetsmarknadsparter har i kollektivavtal inskrivit krav på maskinförarbevis. Sådant maskinförarbevis utfärdas av parternas samarbetsorgan efter ansökan från föraren, som åberopar den utbildning som han eller hon genomgått.

Arbetsmarknadsparternas maskinförarutbildningskommitté (MUK).

För att finna organisatoriska former för en samlad maskinförarutbildning bildade olika arbetsmarknadsparter år 1972 en maskinförarutbildningskommitté (MUK). Svenska kommunförbundet var till skillnad mot Landstingsförbundet representerat i kommittén. MUK inventerade utbildningsbehovet i vad gäller maskinförare och utarbetade ett ramförslag till utbildningsprogram samt hemställde i maj 1974 hos utbildningsdepartementet om en snar etablering av såväl ungdoms- som vuxenutbildning av maskinförare i enlighet med MUK:s förslag. Det förutsattes att dess förslag måste bearbetas ytterligare innan det realiserades.

För vuxendelen av MUK:s förslag har sedermera genom skolöverstyrelsens försorg utarbetats läroplaner, som fr. o. m. år 1977 tillämpas vid ett flertal AMU-centra.

Skolöverstyrelsens försöksverksamhet med transportteknisk gren på fordonsteknisk linje m. m.

Efter utredningsarbete och samråd med närmast berörda arbetsmarknadsparter har skolöverstyrelsen utformat en försöksverksamhet med transportteknisk gren i årskurs 2 av fordonsteknisk linje. Försöksverksamheten innebär att en gren med transporttekniskt innehåll anordnas på den fordonstekniska linjen vid sidan av övriga grenar i årskurs 2. Utbildningen på den nya grenen omfattar gods- och varuhantering, övning i handhavandet av olika maskiner och fordon, lastning och lossning, miljö- och säkerhetsfrågor, transport- och kommunikationssystem, planering m. m. Antalet intagningsplatser för försöksverksamheten är budgetåret 1978/79 160 (fördelade på kommunerna Borlänge, Göteborg, Ludvika, Vännäs, Skellefteå, Norrköping, Uddevalla).

Undervisningen beräknas kunna genomföras med materiel (truckar, traktorer, grävmaskiner, frontlastare, kranar etc.) för vars handhavande normalt inte krävs högre ålder än den som gymnasieelever har. Materielen för utbildningen upphandlas till huvudsaklig del begagnad inom en kostnadsram av 600 000 kr. för klass om 16 elever. Vissa specialarrangemang prövas för att även annan materiel skall kunna utnyttjas i undervisningen.

Klass om 16 elever delas i två grupper i ämnet fordonsteknik på transportteknisk gren, bl. a. för att kraven på säkerhet och tillsyn ej skall behöva eftersättas. Undervisningen skall organiseras så att en av grupperna erhåller undervisning vid skolan samtidigt som den andra elevgruppen deltar i inbyggd utbildning. Grupperna växlar mellan skola

och företag så att eleverna genomför halva antalet lektioner vid skolan och halva antalet vid företag i form av inbyggd utbildning. Genom att undervisningen på detta sätt varvas får eleverna under utbildningens gång kontinuerlig kontakt med arbetsliv och miljöer som kan utgöra komplement till skolundervisningen. Den inbyggda utbildningen kan vara förlagd till industri (transport- och lagerverksamhet), kommun (gatu-, park- och fritidsförvaltning samt brandstation), hamn, flygplats, åkerier, godsterminaler, maskinstationer, gruvor, bensinstationer m. m.

Den som behöver ytterligare övning på t. ex. motorredskap, där högre förarålder krävs, förutsätts kunna genomgå kort kompetensgivande kurs inom gymnasieskolan och i förekommande fall inom arbetsmarknadsutbildningen eller erhålla erforderlig övning inom företag på den offentliga eller privata sektorn.

Utskottet

År 1972 bildade olika arbetsmarknadsparter en maskinförarutbildningskommitté (MUK). Syftet med kommittén var att i stort söka ange hur en samlad maskinförarutbildning i bl. a. gymnasieskolan borde utformas. I maj 1974 beslöt kommittén att till regeringen överlämna ett ramförslag för utbildning av maskinförare, innebärande bl. a. förslag om en tvåårig linje i gymnasieskolan. Denna är i årskurs 2 delad i en gren för förare av *skogsmaskiner* (t. ex. skotare och processorer) och en gren för förare av *byggmaskiner*. Den senare grenen skulle innehålla körutbildning m. m. avseende minst en av följande basmaskingrupper, nämligen grävmaskiner (hydrauliska, hjul- och bandtraktorer), kranar (mobil- och tornkranar) samt schakt- och lastmaskiner (schaktare, hjullastare, väghyvlar). Det förutsattes att detta ramförslag måste bearbetas ytterligare innan det realiserades.

Frågan om maskinförarutbildning i gymnasieskolan har tagits upp i fyra motioner väckta under allmänna motionstiden vid riksmötet 1977/78. Enligt motionerna 1977/78: 1177 och 1977/78: 1558 bör skolöverstyrelsen (SÖ) få i uppdrag att starta försöksverksamhet med maskinförarutbildning inom skogs- och byggnadsbranschen. Denna försöksverksamhet anses böra förläggas till Ljusdal. I motionerna 1977/78: 1199 och 1977/78: 1545 yrkas att försöksverksamhet med maskinförarutbildning startas på lämplig ort. När det gäller frågan om vem som skall vara huvudman för utbildningen, landsting eller primärkommun, tas i motionen 1977/78: 1199 inte ställning till detta spörsmål medan man i övriga motioner utgår från att landsting skall vara huvudman.

På grundval av betänkandet "Huvudmannaskap för de gymnasiala skolformerna" (SOU 1968: 63) föreslog Kungl. Maj:t i propositionen 1970: 4 att gymnasieskolan skulle erhålla primärkommunalt huvudmannaskap. Lantbruks- och lanthushållsskolor, i propositionen beteck-

nade jordbrukets yrkesskolor, samt skogsbruksskolor föreslogs dock er- hålla landstingskommunalt huvudmannaskap. Omfördelningen av hu- vudmannaskapet avsågs komma till stånd den 1 juli 1971 med en över- gångsperiod om tre år för reformens slutförande. Riksdagen godkände vad i propositionen föreslagits angående huvudmannaskapet för gymna- sieskolans studievägar (SU 1970: 32, rskr 1970: 99; JoU 1970: 4, rskr 1970: 99).

I propositionen 1970: 159 föreslog Kungl. Maj:t bl. a. att gymnasie- skola, för vilken landstingskommun är huvudman, skulle kunna omfatta tvåårig jordbrukslinje, tvåårig skogsbrukslinje och tvåårig vårdlinje samt specialkurser, som avser utbildning för jordbruk, skogsbruk, trädgårds- näring, sjukvård, åldrvård eller barna- och ungdomsvård. Övriga yr- kesinriktade linjer och specialkurser skulle ha primärkommunal huvud- man. Riksdagen beslöt i enlighet med detta förslag (SU 1970: 222, rskr 1970: 437; 2LU 1970: 95, rskr 1970: 460).

Riksdagens beslut innebär alltså att i gymnasieskolan skogsbruksut- bildning har landstingskommunal huvudman och att bygg- och anlägg- ningsteknisk utbildning samt fordonsteknisk utbildning har primärkom- munal huvudman.

MUK uppskattar det årliga utbildningsbehovet av maskinförare till 1 800—1 900. MUK fortsätter: "Därav svarar skogsbruket för ca 500— 600, för vilka olika former av grundutbildning redan finnes inom skogs- brukets gymnasielinje och specialkurser och där utvecklingen nu närmast bedöms nödvändig göra nya specialkurser inom en totalt sett i stort oför- ändrad utbildningsvolym. De resterande 1 300—1 400 utgöres av förare till byggmaskiner".

MUK:s förslag innebär bl. a. en inledande försöksutbildning samt en rullande planering som tar hänsyn till förutsättningarna vid olika tid- punkter. Beträffande den tilltänkta nya gymnasiala linjen föreslås till en början en utbildningsvolym motsvarande 300—400 elever på grenen för skoglig utbildning och 200—300 elever på grenen för byggmaskinförare.

Förslaget behandlar inte frågan om vem som skall vara huvudman för denna nya typ av dels skoglig, dels bygg- och anläggningsteknisk utbild- ning. Det allmänna driftbidraget för landstingets skogsbruksutbildning (4 000 kr. per klass om 30 elever och kursvecka) är avsevärt högre än statsbidraget till särskilda kostnader för yrkesinriktad studieväg med pri- märkommunal huvudman (7 000 kr. per klass om 16 elever och läsår).

Utbildningsdepartementet överlämnade i juni 1974 MUK:s förslag till SÖ för handläggning.

Kostnaderna för att utbilda ca 700 elever på den av MUK föreslagna maskinförarlinjen beräknade SÖ i anslagsframställningen för budgetåret 1976/77 till 65,5 milj. kr. i vad gäller statsbidragsberättigad undervis- ningsmateriel samt till 30,5 milj. kr. i vad gäller kostnader för lärare, övningsområden, lokaler, materielunderhåll m. m. samt drivmedel och

försäkringar. Kostnaderna är beräknade i 1974 års pris- och löneläge. Med hänsyn till de stora kostnaderna föreslog SÖ en modifierad försöksverksamhet i mindre skala med alternativa kurser, bl. a. med anknytning till det fordonstekniska området (de statsbidragsberättigade undervisningsmaterielkostnaderna beräknades till 13 milj. kr.). Ett sådant förslag upprepades även i anslagsframställningen för budgetåret 1977/78 och kostnadsberäknades då till 9,75 milj. kr. för statens del i vad gäller undervisningsmateriel. Regering och riksdag var emellertid inte beredda att ställa de medel till förfogande som begärdes för försöksverksamheten. Vidare avslag riksdagen våren 1977 motioner om försöksverksamhet med maskinförarutbildning enligt MUK i Bräcke, resp. Ljusdal (prop. 1975/76: 100 bil. 10, UbU 1975/76: 22, rskr 1975/76: 251; prop. 1976/77: 100 bil. 10, mot. 1976/77: 376, mot. 1976/77: 495, UbU 1976/77: 17, rskr 1976/77: 158).

Maskinförarutbildning av olika slag anordnas i dag inom gymnasieskolan och arbetsmarknadsutbildningen m. m.

På tvåårig *skogsbrukslinje* undervisas bl. a. i hur olika skogsmaskiner är konstruerade och hur de fungerar. Stor vikt läggs vid att låta eleverna utföra realistiska avverknings- och transportövningar på olika maskiner och i samband därmed lära sig läsa och tolka anvisningar, instruktioner och tabeller samt tillämpa skydds- och säkerhetsföreskrifter. Eleverna får öva sig att detaljplanera mindre avverkningsområden. I ämnet skogsproduktion ingår bl. a. marklära, botanik, skoglig näringsgeografi, beståndsanläggning och beståndsvård.

De tretton yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan har på SÖ:s initiativ år 1977 utvärderats. Utvärderingen har särskilt uppmärksammat yrkesverksamma elevers upplevelse av sin yrkessituation ställd i relation till gymnasieutbildningens mål när det gäller förberedelse för yrkesverksamhet. Skogsbrukslinjen kommer därvid högst på rangskalan bland samtliga yrkesinriktade linjer när det gäller ungdomarnas bedömning av de yrkeskunskaper de fått och den förberedelse för det aktuella yrkesarbetet som utbildningen gett (Pedagogisk Forskning, Uppsala, 1977: 4).

Målet för utbildningen på den av MUK föreslagna nya linjens skogliga gren är likartat med målet för utbildningen på den tvååriga skogsbrukslinjen. MUK konstaterade att det "inom skogsbrukets gymnasie-linje f. n. utbildas ca 500 elever per år". Detta förhållande gällde hösten 1973. Därefter har elevantalet på skogsbrukslinjen ökat till 638 under innevarande budgetår. Antalet elever som tas in till grundskoleanknutna specialkurser om minst ett år på skogsbrukets område har under motsvarande tid ökat från 135 till 226. Den sammanlagda ökningen av antalet intagningsplatser för skogsbruksutbildning är alltså ca 230 sedan år 1973. Det antal intagningsplatser som SÖ fördelat på skogsbrukskolor är innevarande budgetår 986, och för utbyggnad har SÖ räknat

med en övre gräns om 1 150 platser fr. o. m. budgetåret 1979/80. Skogsbruksskolornas möjligheter att utnyttja tilldelade intagningsplatser har enligt SÖ under senare tid ökat genom en successiv utbyggnad av skolornas lokaler, internat m. m. och kommer att ytterligare förbättras.

Traktorförar- och viss maskinförarutbildning bedrivs även inom gymnasieskolans jordbruksutbildning. Antalet intagningsplatser på *jordbrukslinjen* och specialkurserna på jordbrukets område är läsåret 1978/79 drygt 2 000.

Maskinförarutbildning anordnas också inom *arbetsmarknadsutbildningen*. Antalet utbildningsplatser inom denna är för budgetåret 1978/79 760. Till den allmänna bilden hör att det bedrivs maskinförarutbildning av företag, både inom den offentliga och privata sektorn. Inom försvaret bedrivs slutligen en relativt omfattande utbildning av såväl förare som lärare och instruktörer.

Utskottet har inhämtat att SÖ planerar en försöksverksamhet med kortare kurser inom maskinförarutbildningens område. I det pågående planeringsarbetet undersöks i vilken omfattning det är möjligt att för ungdomsutbildning utnyttja den maskinpark som används inom arbetsmarknadsutbildningen men som där inte kan utnyttjas fullt ut.

Enligt beslut av riksdagen skall SÖ pröva varje möjlighet att tillvarata de samlade utbildningsresurserna som företag, skola och andra institutioner kan erbjuda för att skapa ytterligare utbildningsplatser (prop. 1977/78: 100 bil. 12 s. 191, UbU 1977/78: 16, rskr 1977/78: 181). Som redovisats i det föregående har SÖ efter utredningsarbete och samråd med närmast berörda arbetsmarknadsparter startat en försöksverksamhet med *transportteknisk gren på fordonsteknisk linje*. Av redovisningen framgår att försöksverksamheten avser andra maskiner än skogsmaskiner och att utbildningen till sin inriktning är bredare än MUK:s utbildningsmodell. Den primärkommunala gymnasieskolan samverkar vid försöksverksamheten med maskinföretag m. fl. för att eleverna skall få kontakt med arbetslivet och med sådan materiel som inte kan inköpas till skolan på grund av bl. a. höga kostnader för anskaffning och drift. Denna samverkan sker i form av inbyggd utbildning under halva undervisningstiden. Antalet intagningsplatser för försöksutbildningen är f. n. 160 och avses successivt bli utökat. SÖ föreslår således i anslagsframställningen för budgetåret 1979/80 dels att antalet intagningsplatser på fordonsteknisk linje ökar med 220, dels "att huvuddelen av ökningen av elevplatserna för fordonstekniska utbildningar får användas för försöket med transportteknisk gren". Intresset för utbildningen har varit stort både från ungdomens sida och från olika kommuner. Ett 30-tal kommuner har hittills hos SÖ anmält intresse för att anordna denna försöksutbildning.

På basis av de upplysningar som utskottet inhämtat i ärendet har utskottet funnit skäl tala för att en begränsad försöksverksamhet med

maskinförarutbildning anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med de av MUK angivna utbildningsmålen. Denna försöksverksamhet bör emellertid enligt utskottets mening främst gälla bygg- och anläggningsmaskiner, då det i första hand är där som utbildningskapaciteten är otillräcklig och utbildningen behöver förnyas. Skogsmaskinförarutbildning bör också få anordnas inom den av utskottet förordade försöksverksamheten under förutsättning att detta kan ske utan samtidig begränsning av redan anordnad eller planerad sådan utbildning.

Försöksverksamheten bör bl. a. klarlägga om utbildningen lämpligen bör bygga direkt på grundskolan eller inte, hur utbildningen skall inpassas i gymnasieskolsystemet i vad gäller huvudman, hur det statliga bidraget bör vara utformat samt vilka möjligheter som finns att i fråga om tyngre maskiner ta till vara icke fullt utnyttjade resurser i företag, skolor och andra institutioner. I försöksverksamheten måste man självfallet utnyttja tillgängliga resurser på mest effektiva sätt. Att bygga upp en organisation som konkurrerar med i dag förekommande utbildningar kan inte vara rationellt. Det ankommer på regeringen att pröva hur försöksverksamheten skall utformas.

Utskottet föreslår att riksdagen med anledning av motionerna 1977/78: 1177, 1977/78: 1199, 1977/78: 1545 och 1977/78: 1558 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en begränsad försöksverksamhet med maskinförarutbildning.

Utskottet hemställer

att riksdagen med anledning av motionerna 1977/78: 1177, 1977/78: 1199, 1977/78: 1545 och 1977/78: 1558 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en begränsad försöksverksamhet med maskinförarutbildning.

Stockholm den 28 november 1978

På utbildningsutskottets vägnar

STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Claes Elmstedt (c), Ove Nordstrandh (m), Bengt Wiklund (s), Sven Johansson (c), Linnea Hörlén (fp), Roland Sundgren (s), Gösta Karlsson (c), Helge Hagberg (s), Lennart Bladh (s), Christina Rogestam (c), Torsten Karlsson (s), Jörgen Ullenhag (fp), Birgitta Rydle (m) och Egon Jacobsson (s).

